

กลยุทธ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมสู่สังคมอุดมปัญญา Strategy for Publicizing the Religious to the Intellectual Society

พระทานนุวัตร หัสตร¹ รศ.ดร.สัญญา เคนาภูมิ² และ รศ.ดร.ภักดี โพธิ์สิงห์³
Phrathannuwat Hussadon, Assoc. Prof. Dr. Sanya Kenaphoom and
Assoc. Prof. Dr. Pakdee Phosing

บทคัดย่อ

ศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจดังประทีปส่องวิถีชีวิตของมวลมนุษย์ส่งผลให้เกิดความสมัคปรองดองสามัคคีอยู่ร่วมกันเป็นชาติด้วยความเจริญมั่นคง การปฏิบัติของพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งใหญ่ต่อมนุษยชาติก็เพราะเป็นการเปิดเผยพระสัทธรรมชี้แนวทางการปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจากพันธนาการตลอดถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ดังนั้นเพื่อให้ศาสนาธรรมของพระพุทธศาสนาสืบต่อไปอย่างมั่นคงสู่สังคมอุดมปัญญา ดำรงสันติภาพก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติ กลยุทธ์ในการเผยแผ่จึงประกอบด้วย แนวกลยุทธ์การเผยแผ่ศาสนาธรรมสู่สังคมอุดมปัญญา แนวกลยุทธ์นโยบายแห่งรัฐ แนวกลยุทธ์นโยบายของมหาเถรสมาคม แนวกลยุทธ์นโยบายของเจ้าคณะผู้ปกครอง แนวกลยุทธ์สถาบันการศึกษา แนวกลยุทธ์ชุมชนท้องถิ่น แนวกลยุทธ์ครัวเรือน และ การพัฒนาดตนเอง

คำสำคัญ : กลยุทธ์, ศาสนาธรรม, สังคม, อุดมปัญญา

Abstract

Religion is based on the mind as the light shines on the way of life of the human race. The result is a harmonious combination of national unity. The incidence of Buddhism is of great importance to humanity. Because of the disclosure of the truth, the guidelines for the release of restraints. To improve the quality of life. In order to keep the religion of Buddhism to continue to a society of wisdom. Peace is the cause of peace for all mankind. Strategies for propagation include. Strategy for the propagation of religion to the intellectual society. State Policy Strategy Strategic Policy of the Sangha Association Strategy of the Primate Parents Strategic Education Institute Local Community Strategy Strategic Household and self-development.

Keyword : Strategy, Religion, Society, Intellectual

¹ นักศึกษา รป.ด. (รัฐประศาสนศาสตร์) คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
D.P.A. Student (Public Administration), Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Mahasarakham University. E-mail : thusdon.nut@gmail.com

² คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Mahasarakham University.

³ คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Faculty of Political Science and Public Administration, Rajabhat Mahasarakham University.

บทนำ

ศาสนาเป็นที่พึ่งทางจิตใจ เป็นประทีปส่องวิถีชีวิตของมวลมนุษยชาติ ด้วยมนุษย์ทุกชาติทุกภาษา ส่วนใหญ่เป็นคนมีศาสนา การที่คนในชาติมีความสามัคคี สามารถรวมกลุ่มกันตั้งเป็นชาติ เป็นประเทศ มีความเจริญมั่นคงอยู่ในโลก ก็ด้วยคนในชาตินั้น ๆ มีสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจร่วมกัน นั่นคือมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ คนในชาติจะเป็นคนที่มีศีลธรรมคุณธรรมจริยธรรม รักความสงบ มีระเบียบวินัย รู้จักเคารพกติกาของสังคม ก็ด้วยอาศัยคำสอนในทางศาสนาเป็นเครื่องอบรมจิตใจ ขนบธรรมเนียมและจารีตประเพณีอันดีงามของชาติส่วนใหญ่ล้วนมีรากฐานมาจากศาสนาทั้งสิ้น ดังนั้น ศาสนาจึงมีบทบาทสำคัญในชีวิตของมวลมนุษยชาติ โดยเป็นเครื่องเสริมสร้างและเป็นหลักค้ำประกันความมั่นคงของชาติ พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชีวิตของประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ที่ได้ให้ความเคารพนับถือและยกย่องเทิดทูนบูชาเป็นสรณะแห่งชีวิตสืบทอดต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาช้านาน ซึ่งนับแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสรู้อริยสัจธรรม ภายใต้ร่มไม้ไผ่สัสดิเทพฤกษ์ คือต้นพระศรีมหาโพธิ์ ก่อนพุทธศักราช 45 ปี พระองค์ได้ทรงประกาศเผยแผ่หลักการดำรงชีวิตอันประเสริฐหรือหลักพระพุทธศาสนานับว่ามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อมวลมนุษยชาติ เพราะเป็นจุดปฐมอุบัติแห่งพระพุทธศาสนา กล่าวคือ พระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นในไตรโลก (โลกมนุษย์ เทวโลก พรหมโลก) และประดิษฐานได้อย่างมั่นคงดำรงประโยชน์เกื้อกูลก่อให้เกิดสันติสุขแก่จิตวิญญาณของมวลมนุษยชาติและสรรพสัตว์อย่างนับประมาณมิได้ ก็ด้วยพระมหากรุณาประทานพุทธธรรมเผยแผ่หลักอริยสัจสี่ คือ หลักความจริงอันประเสริฐ มี 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค และบำเพ็ญพุทธจริยาอันยิ่งใหญ่ตลอดระยะเวลา 45 พรรษาของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยจุดปฐมอุบัติของพระพุทธศาสนาเริ่มเมื่อพระพุทธองค์ทรงตัดสินพระทัยแสดงพระปฐมบรมเทศนาธัมมจักกัปปวัตตนสูตรโปรดนักบวชปัญจวัคคีย์ ซึ่งเกิดผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์ โดยหัวหน้าปัญจวัคคีย์ คือท่านโกณฑัญญะ ได้ธรรมจักขุเกิดดวงตาเห็นธรรมมีความเข้าใจแจ่มแจ้งในหลักสัจธรรมประกาศตนเป็นพุทธสาวกขอบวชเป็นปฐมบรมภิกษुरुูปแรกในพระพุทธศาสนา เมื่อกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือการประกาศเผยแผ่พระพุทธศาสนาเป็นครั้งแรก ซึ่งส่งผลให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองเป็นหลักนำสัมมาทิฐิและสัมมาปฏิบัติของปวงชนครั้งบรรพกาล ทั้งยังเป็นบ่อเกิดแห่งอารยธรรมอันสูงส่งและเป็นรากฐานแห่งคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีเยี่ยมของสังคมโลก กล่าว คือ (1) ช่วยให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข (2) ช่วยให้บุคคลมีหลักในการดำเนินชีวิตที่ดี (3) ช่วยให้บุคคลรู้จักเหตุผลผิชอบ ชั่วดี ด้วยตนเอง (4) ช่วยให้บุคคลมีชีวิตที่ราบรื่นและสงบสุข (5) ช่วยให้มนุษย์มีอิสระสามารถควบคุมตนเองได้ และหลุดพ้นจากวิญญูทุกข์ได้ในที่สุด (5) ก่อให้เกิดวิถีการดำเนินชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะและวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมโลก จึงกล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองมั่นคงอยู่ได้ด้วยการเผยแผ่ トラบไตที่พุทธบริษัททั้งสี่ มีพระภิกษุพุทธสาวกเป็นต้น มีความมุ่งมั่นในเผยแผ่หลักพุทธธรรมให้ซจรขยายไปทั่วทุกอนุภูมิภาคของโลก ก็เป็นที่มั่นใจได้ว่า พระพุทธศาสนาจะดำรงสันติภาพก่อให้เกิดสันติสุขแก่มวลมนุษยชาติอยู่ตราบนาน ทั้งนี้เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่าเป็นทรัพยากรที่สำคัญและทรงคุณค่าอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนภารกิจต่างๆในโลกนี้ เนื่องจากมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สามารถพัฒนาให้มีสติปัญญา ความสามารถ ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ ตลอดจนการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ได้เป็นอย่างดี เป็นคุณูปการแก่สรรพสิ่งอื่นในโลกนี้ได้ (Phrasamusomprasong Prichano et al. 2018 : 141)

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในครั้งอดีตกาลนั้น พระสงฆ์จะเลือกสรรหลักพุทธธรรมนำมาเทศน์ การแสดงธรรม การบรรยายธรรม การสนทนาธรรม ตลอดจนการปฏิบัติธรรม การปฏิบัติสมาธิปัสนา กัมมัฏฐาน เน้นอบรมสั่งสอนปลูกฝังศีลธรรมให้ประชาชนมีมาตรฐานชีวิตชาวพุทธ สามารถดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข แม้จะเป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิมที่ได้รักษารูปแบบสืบทอดเป็น ประเพณีต่อเนื่องกันมา แต่ก็ได้ทำให้ประชาชนชาวไทยครั้งอดีตรู้จัก เข้าใจเข้าถึงพระพุทธศาสนาอย่าง กว้างขวาง เป็นเหตุให้มีศรัทธาที่ประกอบด้วยสัมมาทิฐิ คือ ความคิดที่ดีคิดชอบก่อปรด้วยเหตุผล มองเห็นคุณประโยชน์ที่ได้จากการเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนาแล้วช่วยกันทำนุบำรุงส่งเสริม พระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง

ดังที่กล่าวมาข้างต้นนับแต่ในปัจจุบันสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคโลกาภิวัตน์หรือยุค ทุนนิยม ซึ่งก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นไม่มีความสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวทางพุทธ ศาสนาที่แท้จริง ซึ่งการเผยแผ่ศาสนาธรรมนั้น ก็ได้ทำมาอย่างต่อเนื่องไม่ขาด ปัญหาอันคือ พุทธศาสนิกชนฟังธรรมแล้วไม่นำไปประพฤติปฏิบัติจริงจึงไม่เกิดปัญญาความรอบรู้ตามความเป็นจริง แห่งชีวิต จึงก่อให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนใจ ดังนั้นจึงได้นำกลยุทธ์มาบูรณาการกับหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนาเพื่อเพิ่มศักยภาพในการเผยแผ่ศาสนาธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเสริมสร้าง อุบาสกของชนในชาติให้รู้จักรักความสงบ มีจิตใจเมตตาปรารถนาดี มีน้ำใจเสียสละ มีความกตัญญูรู้คุณ รู้จักให้อภัยและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันต่อกัน รู้จักสิ่งที่ควรและไม่ควรด้วยความจริงใจ พระพุทธศาสนา ได้อุบัติขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแก่มวลมนุษยโลกมากกว่า 2500 ปีแล้ว นับว่าเป็นศาสนาหนึ่งที่มีอายุกาล ยั่งยืนยาวนาน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระพุทธศาสนาดำรงอยู่นาน คือ มีการประกาศเผยแผ่สืบทอดศาสน ธรรมในหมู่พุทธสาวกกันมาโดยลำดับ ต่างยึดถือเอาอุดมคติในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่พระพุทธองค์ ตรัสประทานเป็นพระโอวาทในคราวส่งพระอรหันตสาวก 60 รูป ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในท้องถิ่น ความนิคมต่างๆ เป็นครั้งแรก ที่มีใจความว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์ เกื้อกูลแก่ชนหมู่มาก เพื่อความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและ ความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” ซึ่งเป็นหลักวิสัยทัศน์ในการทำหน้าที่ประกาศพุทธธรรมแก่ ประชาชนอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งนำเอาอุดมการณ์ หลักการ และวิธีการของพระพุทธศาสนาที่พระพุทธ องค์ทรงประทานเป็นพระโอวาทปาติโมกข์เมื่อคราวประชุมพระอรหันตสาวกครั้งใหญ่ที่เรียกว่าจาตุรงค สันนิบาต ณ พระวิหารเวฬุวัน มาเป็นพันธกิจและกลยุทธ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

จากพุทธพจน์ดังกล่าว พระองค์แนะนำให้สาวกทั้งหลายอย่าเที่ยวจาริกไปทางเดียวกันสองรูป คือให้แยกกันไปอุปฐากทาง เพื่อให้การเผยแผ่ศาสนาธรรมที่พระองค์ได้ตรัสรู้ไปในที่ต่างๆ อย่างกว้างขวาง เพราะถ้าไม่มีการเผยแผ่ธรรมแล้ว เวไนยสัตว์ทั้งหลายที่พอจะได้ดวงตาเห็นธรรมแบบพระองค์และพระ สาวก บุคคลเหล่านั้นก็จะไม่หลุดพ้นจากวัฏฏะสงสารเวียนว่ายตายเกิดอยู่อย่างนั้น พระองค์ทรงมีพระ มหากรุณาธิคุณแก่สัตว์ทั้งหลาย จึงเห็นการเผยแผ่ธรรมเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง ดังนั้นการตรัสรู้ อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณและการอุบัติของพระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญอันยิ่งใหญ่ เพราะเป็นการ เปิดเผยพระสัทธรรมแก่มวลมนุษยชาติ ซึ่งแนวทางการปฏิบัติในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์เพื่อการหลุด พ้น ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น รักษาและสืบทอดอายุพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ดีเมื่อกล่าวถึงการนำพุทธธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาไปสู่มนุษยชาติ นักวิชาการได้วิเคราะห์ถ้อยคำ (Wording) ความหมายคำว่า “เผยแผ่” และคำว่า “เผยแพร่มิ” ผู้สงสัยกันว่า เผยแผ่ และคำว่า เผยแพร่ ซึ่งทั้งสองคำนี้มีข้อกำหนดการนำไปใช้อย่างไร พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน 2542 ได้ให้คำจำกัดความของทั้งสองคำไว้ดังนี้ คำว่า *เผยแผ่* เป็นคำกริยา หมายถึง ทำให้ขยายออกไป หรือ ขยายออกไป เช่น เผยแผ่ศาสนา เผยแผ่ธรรม องค์การเผยแผ่ ส่วนคำว่า *เผยแพร่* เป็นคำกริยา หมายถึง โฆษณาให้แพร่หลาย เช่น เผยแพร่ความรู้ เผยแพร่ไปตามสื่อต่างๆ หรือเผยแพร่ทางวิทยุทีวี เป็นต้น นอกจากนี้นักวิชาการทางศาสนาได้ให้ความหมายของ คำว่า “เผยแผ่” และคำว่า “เผยแพร่มิ” มีความหมายต่างกันกล่าวคือ คำว่า *เผยแผ่* หมายถึงการเปิดเผยสิ่งที่ปกปิดอยู่ให้คนได้รู้ได้เห็น แต่เป็นการเปิดเผยสิ่งที่ดี ที่ประเสริฐ สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตจิตใจของคนเรา เช่น เปิดเผยประกาศหลักพระธรรมคำสอนอันประเสริฐบริสุทธิ์ของพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บุคคลทั่วไปยังไม่รู้จักให้รู้จัก ยังไม่เข้าใจให้ได้เข้าใจ และยังไม่เข้าถึงให้ได้เข้าถึง เป็นต้น ซึ่งตรงกันข้ามกับคำว่า *ตีแผ่* ซึ่งใช้ในทำนองประจาน คือเปิดเผยสิ่งที่ไม่ดี สิ่งที่ไม่ดีที่ถูกปกปิด หรือเปิดโปงสิ่งที่ลึกลับ ซบซ่อนซ่อนอำพรางความชั่วร้ายให้คนได้รู้ได้เห็น ส่วนคำว่า *แผ่* มักใช้กับสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่นคำว่า แผ่เมตตา แผ่ความสุข ช่วยเหลือเพื่อน เป็นต้น

ใดๆ ก็ตามการเผยแผ่ศาสนาธรรมไปสู่มนุษยชาติย่อมหวังถึงประสิทธิผลและประสิทธิภาพอย่างสูงสุดในเชิงการบริหารจัดการเห็นว่าไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงคำว่า “กลยุทธ์ (Strategy)” ได้ซึ่ง Mintzberg (1987) ได้ให้แนวทางการความหมายกว้างๆ ไว้ว่ากลยุทธ์มี 4 แนวทางด้วยกัน คือ แนวทางการทหาร กลยุทธ์ คือเกี่ยวข้องกับการกำหนดแผนในการทำสงครามโดยการกำหนดรูปแบบการรบในแต่ละบุคคลนั้นๆ ให้มีความสามารถในการรบ แนวทางทฤษฎีเกมส์ กลยุทธ์ คือ ความสมบูรณ์ของแผนงาน โดยที่แผนงานระบุการกระทำของผู้เล่นในสถานการณ์ที่เป็นไปได้ แนวทาง การจัดการกลยุทธ์ คือ การกำหนดขอบเขตของเป้าหมายและออกแบบแผนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และแนวทางพจนานุกรม กลยุทธ์ คือ แผน แนวทางหรือชุดของกุศโลบาย ที่จะดำเนินการเพื่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือผลงานที่ต้องการ Rumelt (1979) ได้ระบุว่า กลยุทธ์เป็นการเน้นย้ำในองค์ประกอบของวัตถุประสงค์และนโยบาย หน้าที่หลักของกลยุทธ์จะต้องให้องค์ประกอบของรูปแบบวัตถุประสงค์และนโยบายที่ชัดเจน เพื่อนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหา และยังได้เสนอแนวทางในการยอมรับกลยุทธ์ ดังนี้ มีส่วนประกอบที่บอกถึงเป้าหมาย เน้นกระทำในประเด็นที่สำคัญ สิ่งที่ต้องการจะกระทำองค์การต้องมีความสามารถหลักขององค์กร และองค์กรมีทรัพยากรที่เพียงพอเพื่อการดำเนินการ Quinn (1980) ได้ให้นิยามว่า เป็นรูปแบบ หรือแบบแผนที่เหมาะสมเกี่ยวข้องกับเป้าหมายหลักขององค์กร นโยบายและลำดับขั้นตอนการปฏิบัติงานที่มีความหมายเป็นหนึ่งเดียว กลยุทธ์จะกำหนดเรื่องการนำเอาทรัพยากรขององค์กรธุรกิจไปใช้งาน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลาการดำเนินการ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง และความไม่แน่นอนต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้น (Sujitraporn Jussapalo. 2011 : 27-50) กลยุทธ์จึงเป็นแนวทางการดำเนินงานตามนโยบาย หรือรูปแบบแผน วิธีการปฏิบัติงานที่กำหนดไว้ ภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ และคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของแผนงาน เพื่อสามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

บทความนี้ผู้เขียนกำหนดวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวกลยุทธ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมสู่สังคม
อุดมปัญญาทั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดรูปแบบวิธีการตลอดจนนโยบายของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้
ประยุกต์ใช้กับการกิจการทางศาสนาต่อไป

ระเบียบวิธีการศึกษา

บทความนี้ผู้เขียนได้วางกระบวนการการพัฒนารอบแนวคิดในการนำเสนอหลายขั้นตอนซึ่งเริ่ม
จากการพัฒนารอบแนวคิดการวิจัยโดยการศึกษาบริบททั่วไปของสังคมด้วยการวิเคราะห์ปรากฏการณ์
(Kenaphoom, Sanya. 2014A : 49-51) จากนั้นทำการพัฒนาด้วยวิธีการที่หลากหลายเริ่มต้นการวาง
กรอบแนวตามลำดับของการเกิดของตัวแปร (Birth order) ด้วยหลักการคิดเชิงเหตุผล (Kenaphoom,
Sanya. 2014B : 1-19) ลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษานำร่อง (Pilot study) ตามหลักการสร้างทฤษฎีฐาน
ราก (Kenaphoom, Sanya. 2015) การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเผยแผ่ศาสนาธรรม
ด้วยการจัดการความรู้ (KM) (Kenaphoom, Sanya. 2014C : 13-32) ทำการทบทวนวรรณกรรมที่
เกี่ยวข้องเพื่อหาความลงตัวของเนื้อหาสาระ (Kenaphoom, Sanya. 2014D) และทำการตรวจสอบ
กรอบความคิดให้มีความน่าเชื่อถือมากขึ้นโดยวิธีการบูรณาการระเบียบวิธีที่หลากหลาย (Kenaphoom,
Sanya. 2017 : 169-185) จากการดำเนินการดังกล่าวผู้เขียนได้วางลำดับหัวข้อและนำเสนอเชิง
พรรณนาความดังต่อไปนี้

รูปแบบและประเภทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การประกาศพุทธธรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าآن พระองค์ทรงสามารถสร้าง
ความสนใจ ความศรัทธาให้เกิดแก่ผู้ฟังหรือกลุ่มเป้าหมายด้วยรูปแบบและวิธีการที่หลากหลายในทุก
สถานการณ์ ไม่จำกัดตายตัวเป็นรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งแม้แต่การสำรวมพระอิริยาบถให้สงบ
เรียบร้อยงดงาม ก็ถือว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย เช่น เมื่อพระพุทธองค์เสด็จ
มุ่งไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เพื่อทรงแสดงธรรมโปรดพระปัญจวัคคีย์ มีนักบวชชาวชีวกคนหนึ่งชื่อว่าอุปั
กะ เดินสวนทางมา เพียงพบเห็นพระพุทธองค์เสด็จดำเนินด้วยพระพุทธานุภาพพระอาการสงบเรียบร้อย
ไปตามปกติเท่านั้น เขากลับเกิดความประทับใจตรงเข้าไปสนทนาด้วย ภายหลังจากนั้น เขาไปใช้ชีวิต
ฆราวาสแต่งงานมีครอบครัวแล้วเกิดความเบื่อหน่าย ได้กลับมาขอบวชประพฤติธรรมกับพระพุทธองค์
และบรรลุธรรมได้ในที่สุดหรือแม้แต่อุปติสสปริพาชกที่เข้ามาบวชเป็นกำลังสำคัญของพระพุทธศาสนาใน
นามอุโฆษเป็นที่รู้จักกันว่า พระธรรมเสนาบดีสารีบุตรเถระ ก็เพราะเลื่อมใสในอิริยาบถที่สำรวมเยี่ยง
สมณะของพระอัสสีเถระเป็นจุดเบื้องต้นอย่างไรก็ตาม รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นแม้
จะมีหลายรูปแบบ แต่เมื่อรวบรวมตามที่ปรากฏโดยส่วนมากแล้ว นับจำนวนได้ 7 วิธี ด้วยกันดังนี้ (1)
อุปนิสินนทกถา แปลว่า “ถ้อยคำของผู้เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึงการนั่งคุยสนทนากันเองโดย
สอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนากันนั้น เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้สำหรับการสนทนาปราศรัย
กับบุคคลผู้ไปมาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นการพูดคุยกันตามสมควรแก่เหตุการณ์
กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำถาม ชี้แจง ให้คำปรึกษา เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธี
ตรงกับที่ท่าน โบราณจารย์กล่าวว่า นั่งจับเข่าคุยกันบรรยายกาศเป็นกันเอง โดยไม่มีการเตรียมตัวมา
ก่อน ซึ่งนิยมพูดกันว่า เป็นการเทศน์ธรรมาสน์เตี้ย (2) อัมมิกถา (ธรรมกถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึง

ธรรม” หมายถึงการบรรยายหรืออธิบายธรรม เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นกิจจะลักษณะ เป็นงานเป็นการ เป็นเรื่องเป็นราว ในปัจจุบัน ได้แก่ การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น (3) โอวาทกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน” หมายถึงการให้คำแนะนำตักเตือนให้ละเว้นชั่วประพฤติดี เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทพจน์หรือพระโอวาทสั้นๆ เป็นพระคำรัสตริสเตือน ทรงสั่งสอนโดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวัง ไม่ทำชั่ว ให้ละความชั่ว ให้ทำแต่ความดี และให้รักษาความดีเอาไว้ ซึ่งตามปกติจะทรงประทานแก่พุทธบริษัทในโอกาสสำคัญ เช่น พระโอวาทปาติโมกข์ 3 ที่ทรงแสดงถึงอุดมการณ์ หลักการ วิธีการของพระพุทธศาสนา หรือพระปัจฉิมวาจาอันเป็นโอวาทสุดท้ายเมื่อจวนจะเสด็จดับขันธปรินิพพานที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เอาละ บัดนี้เราขอเตือนพวกเธอว่า สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา พวกเธอจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด” เป็นต้น (4) อนุสาสนิกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง” หมายถึงคำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำ ๆ ครั้นแล้วครั้งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหูเป็นรูปแบบการเผยแผ่อีกวิธีหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพร่ำสอนโดยเฉพาะแก่บรรดาพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตหรือสทธรรมิก 5 คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมาณา สามเณร สามเณรีรวมทั้งนักบวชที่อยู่ใกล้ชิด ดังเช่น ที่ทรงรับสั่งกะท่านพระอานนท์ ความว่า “อานนท์ เราจักกระหนาบแล้วกระหนาบอีก ใครมีสภาระก็ตั้งอยู่ได้ ใครไม่มีสภาระก็ต้องออกไป” เป็นต้น เนื้อหาสารธรรมโดยส่วนมาก จะเป็นคำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียรพยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงย้ำเตือนพุทธบริษัทอยู่เนือง ๆ (5) อัมมสากัจฉากถา (ธรรมสากัจฉากถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากันในทางธรรม” หมายถึงการสนทนาธรรม เป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถาม เพื่อแสวงหาความถูกต้อง หรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บางโอกาสเพื่อทรงรับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามควรแก่กรณี ปัจจุบันนอกจากจะเรียกว่า การสนทนาธรรมแล้วอาจเรียกว่า การอภิปรายธรรม การเสวนาธรรม โดยผลัดกันพูดผลัดกันฟังอีกด้วย (6) ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึงรูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการถาม-ตอบ โดยอาจถามนำเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบเป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้น ๆ ให้ฟัง หรือระหว่างที่สนทนาธรรมกันเพื่อกระตุ้นเร้าใจให้ผู้สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับการแสดงพระธรรมเทศนาอื่น ๆ ภายหลังจากที่ตรัสอธิบายความหมายของธรรมนั้น ๆ แล้ว เพื่อทดสอบความเข้าใจของผู้ฟัง เช่น เมื่อทรงแสดงอนัตตลักษณะสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์พระองค์ทรงเริ่มอธิบายว่ารูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตาโดยลำดับแล้วตรัสย้อนถามว่า “พวกเธอเข้าใจข้อความตามที่กล่าวมาอย่างไร รูปเที่ยงหรือไม่เที่ยง?” เมื่อพระปัญจวัคคีย์ทูลตอบว่า “ไม่เที่ยง พระพุทธเจ้าข้า” ก็ตรัสถามต่อไปว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์หรือสุขเล่า” พระปัญจวัคคีย์ทูลตอบว่า “เป็นทุกข์ พระพุทธเจ้าข้า” จึงตรัสนำไปสู่รูปถึงความไม่เป็นอนัตตาว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรผันไปเป็นธรรมดา ควรหรือหนอที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า นั่นของเรา เราเป็นนั่น นั่นเป็นอัตตาของเรา” “ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระพุทธเจ้าข้า” ดังนี้ เป็นต้น (7) อัมมเทศนาถา (ธรรมเทศนาถา) แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การเทศน์ หรือการแสดงพระธรรมเทศนานั่นเอง เป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องบาป บุญ คุณ โทษ ประโยชน์และมีใช้

ประโยชน์ เพื่อให้ละชั่ว ประพฤติดี ทำจิตให้บริสุทธิ์เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏอยู่
ดาษดื่นในพระสุตตันปิฎก

ในปัจจุบัน ยังมีการจัดแบ่งประเภทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอีกหลายประเภท เพื่อให้
เห็นภาพชัด ขอนำข้อความที่ พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) ได้กล่าวไว้ในเอกสาร “เค้าโครงการ
เผยแผ่พระพุทธศาสนา” มาเสนอต่อต่อไปนี้ “โดยทั่วไป คำว่า การเผยแผ่ นั้น มักจะเข้าใจกันเสียแต่
ว่าเป็นการทำให้ได้ยินได้ฟังโดยเฉพาะ คือการเทศนาสั่งสอน นั้นบว้างไม่สมบูรณ์ งานเผยแผ่ทำนองนั้น
นับรวมเข้าในองค์ปรีชาล้วน ๆ ยังไม่สามารถจับใจคนผู้จะรับได้เต็มเปี่ยม จักต้องขยายออกไปถึง การ
เผยแผ่ด้วยการปฏิบัติธรรมและปฎิเวรธรรมด้วย จึงจะครบถ้วน ในที่สุดจะได้หลักแห่งการเผยแผ่ที่
สมบูรณ์ดังนี้ (1) เผยแผ่ด้วยการให้ได้ยินได้ฟังทุกวิถีทาง (หลักปรีชาธรรม) (2) เผยแผ่ด้วยการทำสิ่งที่
ดีและทำยากให้เขาดู (หลักปฏิบัติธรรม) (3) เผยแผ่ด้วยการเป็นผู้มีความสุขให้เขาดู (หลักปฎิเวรธรรม)
ซึ่งทั้งสามประเภทนี้ อาจจะจำแนกเป็นรายละเอียดได้ในแต่ละประเภทๆ อย่างมากมายทีเดียว ดังจะได้
จำแนกออกไป คือ (1) ให้ได้ยินได้ฟังโดยทุกวิถีทาง ด้วยการกระทำดังต่อไปนี้ (1.1) พิมพ์โฆษณาสมุด
เอกสารและหนังสือพิมพ์ขึ้นให้แพร่หลาย (1.2) ทศนศึกษา ด้วยการแสดงให้เห็นเรื่องราวด้วยภาพ
ด้วยสิ่งของและอื่น ๆ (1.3) การจาริกสั่งสอน ด้วยคำสอนและบุคคลที่เหมาะสมแก่กาลเทศะ (1.4) เปิด
ห้องสมุด หรือห้องอ่านหนังสือประชาชน ทั้งที่ประจำและเคลื่อนที่ (1.5) ใช้บริการทางวิทยุกระจายเสียง
กระทั่งมีสถานีวิทยุของตนเองโดยเฉพาะ

1. แนวกลยุทธ์การเผยแผ่ศาสนาธรรมสู่สังคมอุดมปัญญา สังคมอุดมปัญญา (Knowledge-
based Society) หมายถึง สังคมที่มีการพัฒนา ประชาชนทุกระดับมีความฉลาด (Smart) รอบรู้ โดยใช้
วิจยารณญาณในการตัดสินใจ และมีการร่วมคิด ร่วมทำ ตลอดถึงมีการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ตนเอง
โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม คือปรีชา ปฏิบัติ และปฎิเวร รู้แจ้งจากการปฏิบัติควบคู่กันไป กล่าว คือ
การเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้ศึกษาด้วยวิธีต่าง ๆ (แลกเปลี่ยนเรียนรู้) การ วิเคราะห์อย่างมีเหตุผล
เพื่อให้ได้ความรู้คุณค่าคุณธรรมที่แท้จริง ซึ่งจะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดีเพื่อรองรับผลกระทบอันเกิดจากการ
เปลี่ยนแปลงทั้งภายในและภายนอก ซึ่งจะนำไปสู่การเติบโตอย่างสมดุลของชุมชน สังคมและประเทศ
จนในที่สุดเกิดความเข้มแข็ง มีความสุขสงบ มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนด้วยปัญญาอันยิ่ง

2. แนวกลยุทธ์นโยบายแห่งรัฐ มาตรา (65) รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการ
พัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนต่าง ๆ ให้สอดคล้อง
และบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าวการจัดทำ การกำหนด
เป้าหมาย ระยะเวลาที่จะบรรลุเป้าหมาย และสาระที่พึงมีในยุทธศาสตร์ชาติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์
และวิธีการที่กฎหมายบัญญัติ ทั้งนี้ กฎหมายดังกล่าวต้องมีบัญญัติเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมและการรับ
ฟังความคิดเห็นของประชาชนทุกภาคส่วนอย่างทั่วถึงด้วยยุทธศาสตร์ชาติ เมื่อได้ประกาศในราชกิจจา
นุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับได้ มาตรา (67) รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่นใน
การอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทยส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน
รัฐพึงส่งเสริมและสนับสนุนการศึกษาและการเผยแผ่หลักธรรมของพระพุทธศาสนาเถรวาทเพื่อให้เกิด
การพัฒนาจิตใจและปัญญา และต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลาย
พระพุทธศาสนาไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชนมีส่วนร่วมในการดำเนินมาตรการ
หรือกลไกดังกล่าวด้วย

3. แนวกลยุทธ์นโยบายของมหาเถรสมาคม อุปถัมภ์ส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา พัฒนาบุคลากรเผยแผ่ เพื่อนำหลักธรรมสู่ประชาชน และสังคมอุดมปัญญาอย่างมีคุณภาพ โดยมีการจัดตั้งกองทุน สนับสนุนการดำเนินงาน คัดเลือก ด้านการเผยแผ่และจัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเผยแผ่ ดังต่อไปนี้ (1) การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา ประกอบด้วย การทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การจัดปฏิบัติธรรม การเวียนเทียน การจัดนิทรรศการที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา (2) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญของสถาบันพระมหากษัตริย์ ประกอบด้วย การทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา การจัดปฏิบัติธรรม การเวียนเทียน การจัดนิทรรศการเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ (3) การจัดกิจกรรมเนื่องในวันสำคัญตามประเพณีท้องถิ่น ประกอบด้วย ทำบุญตักบาตร การแสดงธรรมเทศนา ปฏิบัติธรรม กิจกรรมส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณี การจัดนิทรรศการเผยแพร่ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวันสำคัญทางประเพณีท้องถิ่น (4) การทำหน้าที่อบรมส่งเสริมศีลธรรมของพระภิกษุสามเณร เช่น ในโรงเรียน หน่วยงาน ราชการ หน่วยงานเอกชน หรือประชาชนตามหมู่บ้านต่าง ๆ (5) บุคลากรของวัดทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา เป็นพระธรรมทูต พระวิปัสสนาจารย์ พระจริยานิเทศ (6) มีการเผยแผ่ข้อมูลข่าวสารทางพระพุทธศาสนา วิชชุชุมชน การแจกหนังสือธรรมะ ซีดีธรรมะ หอกระจายข่าว (7) ภายในวัดมีมุมเรียนรู้พระพุทธศาสนา มุมหนังสือหรือห้องสมุด ป้ายพุทธศาสนสุภาษิต (7) มีการจัดโครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน ประชาชนทั่วไป โครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน บวชนกขัมมจารี ค่ายคุณธรรม การปฏิบัติธรรม

4. แนวกลยุทธ์นโยบายของเจ้าคณะผู้ปกครอง การปกครอง หมายถึง การดูแล คຸ້ມครอง บริหาร โดยที่หลักการปกครอง เป็นภารกิจที่วัดโดยพระภิกษุผู้เป็นเจ้าอาวาส หรือเจ้าคณะปกครอง ดำเนินการสอดส่อง ดูแล รักษาความเรียบร้อยดีงาม เพื่อให้พระภิกษุสามเณรที่อยู่ในวัด หรือในปกครอง ปฏิบัติ ตามพระธรรมวินัยกฎหมาย กฎ ข้อบังคับ ระเบียบ คำสั่ง ประกาศของมหาเถรสมาคม หรือพระบัญชาของสมเด็จพระสังฆราช ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่พระภิกษุผู้ทำหน้าที่เป็นเจ้าคณะปกครองทุกระดับ นับตั้งแต่ผู้ช่วยเจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส เจ้าอาวาส เจ้าคณะตำบล เจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะภาค เจ้าคณะใหญ่ (หน) นอกจากนี้ ยังรวมถึงการที่พระภิกษุทำหน้าที่เป็นพระกรรมวาจาจารย์ เป็นพระอุปัชฌาย์ ในการอุปสมบทกุลบุตร การดำเนินการบริหารจัดการด้านการปกครอง มีแนวทางการดำเนินการ ดังนี้ (1) การจัดทำระเบียบปฏิบัติ มีระเบียบปฏิบัติกิจวัตรพระภิกษุสามเณร มีระเบียบปฏิบัติของศิษย์วัดและผู้อาศัยในวัด มีระเบียบปฏิบัติสำหรับบุคคลที่เข้ามาร่วมหรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในวัด (2) การบริหารวัด มอบหมายหน้าที่ให้บุคลากรภายในวัดตามความรู้ความสามารถ มีการจัดทำทะเบียนประวัติพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด จัดทำประวัติวัดไว้เป็นหลักฐาน จัดทำสมุดเยี่ยม (3) การพัฒนาและสวัสดิการ มีการประชุมอบรมพระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด มีการจัดสวัสดิการต่าง ๆ ให้แก่พระภิกษุสามเณรและบุคลากรภายในวัด มีการประชุมคณะกรรมการวัดสม่ำเสมอ มีการวางแผนการดำเนินงานและโครงการพัฒนาวัดอย่างต่อเนื่อง

การบริหารจัดการวัดที่ดีนั้นจะต้องมีการร่วมมือจากบุคคลต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการ เช่น ต้องได้รับความร่วมมือจากผู้ที่เกี่ยวข้องในวัด เพื่อการดำเนินกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ เช่น พระภิกษุ ประชาชนจากต่างถิ่นมาขอพักอาศัยเพื่อการศึกษาจะต้องมีการตรวจสอบประวัติ และมีการจัดทำประวัติ เป็นต้น นอกจากนี้ในการบริหารจัดการจะต้องมอบหมายหน้าที่ให้สอดคล้องกับ

ความรู้และความสามารถของแต่ละบุคคล และสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่เหมาะสมต่อไป (National Buddhism Office. 2011)

5. แนวกลยุทธ์สถาบันการศึกษา ปัจจุบันสังคมได้รับผลกระทบอย่างรุนแรง มีผู้ว่างงานจำนวนมาก จากการที่ธุรกิจจำนวนมากปิดกิจการลง มีการเคลื่อนย้ายแรงงานไปสู่ถิ่นอื่นสูงมาก คนยากจนมีจำนวนเพิ่มขึ้น มาตรฐานความเป็นอยู่ของคนไทยลดลง ก่อให้เกิดปัญหาสังคมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น เช่น ยาเสพติด เอดส์ อาชญากรรม เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะเปิดกว้าง ยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างได้ง่าย ส่งผลให้การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการบริโภคที่เป็นผลเสียต่อคนและสังคม โดยเฉพาะด้านบันเทิง เช่น ภาพยนตร์ สิ่งพิมพ์ ดนตรี ฯลฯ ทำให้ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรมไทยเสื่อมถอยลง สังคมเปลี่ยนเป็นสังคมวัตถุนิยมมากขึ้นจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และยังคงพึ่งพาเทคโนโลยีจากต่างประเทศที่มีราคาแพง สถานศึกษามีมาตรฐานไม่เท่าเทียมกัน และยังให้บริการการศึกษาได้ไม่ทั่วถึงทุกกลุ่มเป้าหมาย นโยบายการลดอัตราค่าเล่าเรียนภาครัฐ การจัดการศึกษามีการแทรกแซงจากนักการเมือง ทำให้ไม่มีเอกภาพในการบริหารจัดการ เช่น การโยกย้ายข้าราชการทุกระดับการจัดสรรงบประมาณ ขาดการกำกับ ติดตามและประเมินผลที่เป็นระบบในทุกขั้นตอน มีการวิจัยด้านการจัดการศึกษาจำนวนน้อย ทำให้การพัฒนาการจัดการศึกษาขาดประสิทธิภาพและไม่ตรงกับความต้องการ การจัดการเรียนการสอนเน้นเนื้อหาวิชามากกว่าทักษะกระบวนการ รวมทั้งเน้นทักษะความรู้สายสามัญกว่าสายอาชีพ หน่วยงานและสถานศึกษายังไม่มีสื่อเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารและจัดการศึกษาอย่างเหมาะสม เพียงพอ และยังไม่สามารถเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายถึงกัน เพื่อให้การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสอดคล้องกับสภาพความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการ เป็นการสร้างกลยุทธ์ใหม่ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สามารถตอบสนองความต้องการของบุคคล สังคมไทย ผู้เรียนมีศักยภาพในการแข่งขันและร่วมมืออย่างสร้างสรรค์ในสังคมโลกเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 1997 และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 สถานศึกษาจำเป็นต้องมีแผนกลยุทธ์กำหนดทิศทางในการบริหารจัดการศึกษาที่ดี

ระบบการวางแผนที่ดี หมายความว่าถึง กระบวนการบริหารเชิงกลยุทธ์ ซึ่งจะต้องมีการกำหนดพันธกิจ ภารกิจหลักของหน่วยงาน และผลลัพธ์ที่คาดหวังจะเกิดขึ้นจากผลผลิตที่ได้วางแผนไว้ทั้งในแง่ปริมาณงาน เวลา คุณภาพ และต้นทุน พร้อมทั้งกำหนดวัตถุประสงค์และวิธีการในการบรรลุถึงวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนในขั้นตอนการวางแผนกลยุทธ์ เพื่อจะเป็นกรอบในการกำหนดพันธสัญญาระหว่างหน่วยปฏิบัติ และหน่วยงานผู้ดูแลทรัพยากรของชาติ นอกจากนั้นในระบบการวางแผนที่ดีจะต้องมีกระบวนการจัดลำดับความสำคัญในแต่ละระดับ ตั้งแต่กลยุทธ์ แผนงาน งาน/โครงการ กิจกรรม ผลผลิตและผลลัพธ์ เพราะข้อมูลเหล่านี้จะช่วยให้การตัดสินใจในการบริหารงานและการจัดสรรทรัพยากร

การบริหารเชิงกลยุทธ์ทางการศึกษามีการดำเนินการใน 4 กิจกรรม คือ (1) การวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ (2) การกำหนดกลยุทธ์ (3) การปฏิบัติตามกลยุทธ์ และ (4) การควบคุมและประเมินผลกลยุทธ์ โดยนำหลักการบริหารเชิงกลยุทธ์มาจัดทำเป็นแผนกลยุทธ์เพื่อการดำเนินพันธกิจให้เป้าหมายของการให้บริการสาธารณะให้บรรลุผลสัมฤทธิ์ หน่วยงานทุกระดับโดยเฉพาะสถานศึกษาต้องมีการวางแผนงบประมาณที่มีประสิทธิภาพ มีข้อมูลครอบคลุมทั้งในด้านงบประมาณ วัสดุภัณฑ์ พันธกิจ ผลผลิต และ

กลยุทธ์ ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการวางแผนกลยุทธ์มีขั้นตอนสำคัญ 3 ประการ คือ (1) การศึกษาสถานภาพสถานศึกษา เป็นการสำรวจวิเคราะห์ภารกิจและผลผลิตหลัก สภาพแวดล้อมภายนอกและภายในที่เกี่ยวข้องกับการบริการการศึกษาของสถานศึกษา เพื่อให้ทราบว่ามี โอกาส อุปสรรค จุดแข็ง และจุดอ่อน เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปกำหนดทิศทางการพัฒนาสถานศึกษา (2) การกำหนดทิศทางการศึกษา เป็นการกำหนดจุดหมายแนวทางการดำเนินงานในอนาคตของสถานศึกษาให้มีความชัดเจนมากขึ้นตามสถานภาพของสถานศึกษาและความต้องการของสังคม (3) การกำหนดกลยุทธ์สถานศึกษา เป็นการกำหนดวิธีการปฏิบัติงานของสถานศึกษา ซึ่งต้องเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและสถานภาพของสถานศึกษาที่ได้ศึกษาไว้ โดยยึดทิศทางของสถานศึกษากลุ่มเป้าหมายที่ได้รับผลประโยชน์ ลักษณะงานที่ทำ และทางเลือกที่เหมาะสม

6. แนวกลยุทธ์ชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาชุมชนเป็นกลไกอันสำคัญที่กำหนดทิศทาง นโยบาย แนวทางและกระบวนการในการพัฒนา เพื่อนำไปสู่จุดหมายเบื้องหน้า คือ ชุมชน (ประชาชน) ที่สุขสมบูรณ์ เป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ อันประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ได้แก่ สภาพทั่วไปของปัญหา ความต้องการ กระบวนการแก้ไขปัญหา และผู้เกี่ยวข้องในระบบ และปัจจัยภายนอก อันได้แก่ กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติ เป็นการบริหารจัดการชุมชนที่มีกลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาทั้งองค์ภายใน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ท้องถิ่น ภาคเอกชน และประชาสังคม โดยท้องถิ่น เป็นองค์กรหลัก และประชาสังคมเป็นผู้รับประโยชน์ที่สุขสมบูรณ์ เป็นภาระหน้าที่ของคนทุกคนที่จะต้องร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุขร่วมกัน

การพัฒนา หมายถึง ความเจริญก้าวหน้าโดยทั่ว ๆ ไป โดยมีการวางแผนไว้แล้ว เช่น การพัฒนาชุมชน พัฒนาประเทศ คือการทำให้เล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น เป็นกระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่หยุดนิ่งสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ได้ดียิ่งขึ้น การพัฒนามี 2 ประการ คือ (1) การพัฒนาในความเข้าใจแบบสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญในด้านวัตถุ รูปแบบ และในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกกรมบ้านช่อง ดัชนีชี้วัดทางเศรษฐกิจ เป็นต้น (2) การพัฒนา ในแง่ของพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้านร่างกายและจิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งให้ผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืน และความเกื้อกูลแก่สรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียน ทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

ชุมชน หมายถึง การรวมตัวของบุคคล กลุ่ม/องค์กรชุมชน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในขอบเขตพื้นที่หนึ่ง ๆ ซึ่งมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระดับพื้นฐานที่สุด คือ หมู่บ้านหรือชุมชนในรูปแบบอื่น ๆ ที่มารวมกันเพื่อแก้ไขปัญหาเดียวกัน เช่น ชุมชนลุ่มน้ำ ชุมชนวัฒนธรรม เป็นต้น

ชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การรวมกันของกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันทั้งความสัมพันธ์ในเชิงพื้นที่และความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นหน่วยพื้นฐานของการพึ่งพาและการจัดการตนเอง มีการเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมขบวนการขับเคลื่อนทางสังคม และหน่วยจิตวิทยาคณะวัฒนธรรมอันเป็นคุณค่าที่บ่งบอกถึงความเป็นตัวตน (Identity) ของชุมชนโดยเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์ สิทธิ และอำนาจในการจัดการเพื่อให้มีชีวิตที่ดีร่วมกัน

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น จึงเป็นกระบวนการดำเนินงานที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นในทางที่ดีขึ้น เจริญรุ่งเรืองขึ้น ในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสามารถจัดการกับภาวะการณ์ของกระแสโลกาภิวัตน์เพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ (Self-reliance)

หรือช่วยตนเองได้ (Self-help) ในการคิดตัดสินใจและดำเนินการแก้ไขปัญหา ตลอดจนตอบสนองความต้องการของตนเองและส่วนรวมในชุมชนนั้น ๆ

แนวความคิดพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น สิ่งสำคัญ คือ สามารถทำงานกับประชาชนได้อย่างถูกต้อง และทำให้งานมีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย แนวการพัฒนาชุมชนในระดับการปฏิบัติ มีดังนี้ (1) การมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) ในการคิด ตัดสินใจวางแผนงาน การปฏิบัติการและร่วมบำรุงรักษา (2) การช่วยเหลือตนเอง (Aided Self - Help) คือ ต้องพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นพึ่งตนเองได้มากขึ้น โดยมีรัฐคอยให้การช่วยเหลือ สนับสนุน ในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน ตามโอกาสและหลักเกณฑ์ที่เหมาะสม (3) ความคิดริเริ่มของประชาชน (Initiative) คือ ประชาชนในชุมชนท้องถิ่นต้องใช้วิถีแห่งประชาธิปไตย และหาโอกาสกระตุ้นให้การศึกษา ให้เกิดความคิด และแสดงออกซึ่งความคิดเห็นอันเป็นประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่น หมู่บ้าน ตำบล (4) ความต้องการของชุมชน (Felt - Needs) คือ ให้ประชาชน และองค์กรประชาชนคิดและตัดสินใจบนพื้นฐานความต้องการของท้องถิ่นเอง เพื่อให้เกิดความคิดที่ว่างานเป็นของประชาชน และจะช่วยกันดูแลรักษาต่อไป (5) การศึกษาภาคชีวิต (Life - Long Education) คือ เป็นกระบวนการให้การศึกษาภาคชีวิตแก่ประชาชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาคน พัฒนาท้องถิ่น การให้การศึกษา ต้องให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องกันไป ครอบคลุมทั้งบุคคลวัยดำรงชีวิตอยู่ในชุมชน

หลักการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่ต้องยึดถือเป็นสัจธรรม คือ ความเชื่อมั่นและศรัทธาในมนุษยชาติว่ามนุษย์ทุกชีวิตมีคุณค่า และมีความหมาย มีศักดิ์ศรี และมีศักยภาพ กล่าวคือ มีฐานะแห่งความเป็นมนุษย์ที่ไม่ควรจะได้รับ การเหยียดหยาม ดูหมิ่น เหยียดหยามจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง มีความสามารถจากการเป็นมนุษย์ที่ควรได้รับการยอมรับและทำให้ปรากฏเป็นจริงในทางปฏิบัติจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเอง และต้องยึดหลักประชาชน หมายถึง (1) เริ่มต้นที่ประชาชน โดยยืนจุดเดียวกับประชาชน มองโลกมองชีวิต มองปัญหา จากทัศนะของประชาชน เพื่อให้เข้าใจปัญหา ความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเพื่อให้เข้าถึงชีวิต จิตใจ ของประชาชน (2) ทำงานร่วมกับประชาชน โดยการคำนึงถึงการที่จำทำให้ประชาชนเข้าใจปัญหาของตนเองและของท้องถิ่น และมีกำลังใจลุกขึ้นต่อสู้กับปัญหา ช่วยกันคิดช่วยกันแก้ไขปัญหา นั้น ย่อมมีหนทางที่จะกระทำได้โดยไม่ยากหากเข้าใจปัญหาและเข้าถึงจิตใจของประชาชน (3) ยึดประชาชนเป็นผู้กระทำการพัฒนาด้วยตนเองไม่ใช่เป็นผู้ถูกกระทำ หรือเป็นฝ่ายรองรับข้างเดียว เพราะผลของการกระทำการพัฒนานั้นมีผลโดยตรงแก่ประชาชนและท้องถิ่นชุมชน

วัตถุประสงค์ มี 2 ประการ คือ (1) เพื่อทำให้มนุษย์เข้าถึงศักยภาพสูงสุดที่ธรรมชาติให้มนุษย์บรรลุถึงขีดความสามารถสูงสุดที่พึงมี (2) เพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้มีความสุขสมบูรณ์พึ่งตนเอง ช่วยตนเองได้ในการแก้ไขปัญหาส่วนตัว และส่วนรวมได้ รวมทั้งในการยังชีพตนเองหรือการมีงานทำ และยังประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นได้

หลักการดำเนินงาน มีดังต่อไปนี้ (1) ยึดหลักความมีศักยภาพของประชาชน ในการคิด วางแผน ที่มีอยู่ให้มากที่สุดและต้องเชื่อมั่นว่าสามารถใช้ความรู้ปรับปรุงพัฒนาตนเองได้ (2) ยึดหลักการพึ่งตนเองของประชาชน โดยการสร้างพลังชุมชนเพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ส่วนรัฐบาลจะช่วยเหลือ สนับสนุนอยู่เบื้องหลัง และช่วยเหลือในส่วนที่เกินขีดความสามารถของประชาชน (3) ยึดหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ให้ประชาชนในชุมชนร่วมคิด ตัดสินใจ วางแผน ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผลในกิจกรรม หรือโครงการใด ๆ ที่จะทำในชุมชนท้องถิ่น อันเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกในเรื่องความเป็น

เจ้าของโครงการ หรือกิจกรรม (4) ยึดหลักประชาธิปไตย ในการทำงานโดยเริ่มด้วยการพูดคุย ประชุมปรึกษาหารือร่วมกัน คิดร่วมกัน ตัดสินใจ และทำร่วมกัน รวมถึงรับผิดชอบร่วมกัน ภายใต้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามวิถีทางแห่งประชาธิปไตย (Niran Jongwutiwes. 2007)

7. แนวกลยุทธ์ครัวเรือน ครัวเรือน (Household) หมายถึง บุคคลทุกคนที่อาศัยอยู่ในบ้านหรือที่อาศัยหน่วยเดียวกัน เช่น เพื่อนร่วมห้องที่อยู่ในอพาร์ทเมนต์ (Apartment) เดียวกัน คู่ที่ยังไม่แต่งงานอยู่ด้วยกัน สามเณรหรือภรรยาที่ไปอาศัยอยู่กับลูกๆ สามเณร ภรรยา ลูกๆ ปู่ ย่า อาศัยอยู่ในบ้านเดียวกัน บุคคล 2 คู่เข้าบ้านอยู่ในบ้านเดียวกัน ซึ่งตามความหมายนี้คำว่า “ครอบครัวเดี่ยว” ซึ่งมีพ่อแม่ลูกอยู่ด้วยกัน (Mowen and Minor. 1998 : 522)

การพัฒนาครัวเรือน คือ ให้ชุมชนเกิดความรอบรู้เข้าใจหลักธรรม สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า มีความสุข และเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสม มีดังต่อไปนี้ (1) ส่งเสริมการนำหลักธรรมทางศาสนาไปสู่ประชาชน ทั้งระดับบุคคลและ ระดับองค์กร (2) สนับสนุนซ่อมแซมศาสนสถานให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปลอดภัย ที่จะใช้ เป็นสถานที่ปฏิบัติศาสนกิจ/แหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมแก่ศาสนิกชน (3) พัฒนานวัตกรรม ส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมในการป้องกันและแก้ไขปัญหา สังคม เช่น โครงการจัดทำสื่อธรรมเชิงสร้างสรรค์ (4) ประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีเครือข่ายทางศาสนาขับเคลื่อนนำหลักธรรม ไปสู่ประชาชนอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น โครงการองค์การและหน่วยเผยแผ่ทางพระพุทธศาสนา (5) รวมพลังเครือข่ายส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ให้มีส่วนร่วมรับผิดชอบต่องานอนุรักษ์สืบทอด ศาสนาและดำเนินงานกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม (6) พัฒนาระบบการเผยแผ่/ถ่ายทอดหลักธรรมคำสอนทางศาสนา ที่มีประสิทธิภาพที่ง่ายต่อการเรียนรู้และเข้าใจในรูปแบบที่หลากหลาย (7) ประสานความร่วมมือกับองค์กรเครือข่ายในการเผยแผ่หลักธรรม ทางศาสนาสู่ประชาชนทุกระดับ โดยทำคู่มือการปฏิบัติศาสนพิธีเบื้องต้น (7) จำทำโครงการส่งเสริมพระพุทธศาสนาเนื่องในเทศกาลวันสำคัญ ทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา และวันเข้าพรรษา (9) ผลิตหนังสือ ตำราทางวิชาการ และประกวดสื่อส่งเสริมคุณธรรม ในรูปแบบที่หลากหลาย โดยประชาสัมพันธ์ให้สถาบันการศึกษา ภาคเอกชนส่งผลงานเข้าประกวด เพื่อพัฒนารูปแบบ/เทคนิคการเผยแผ่สื่อให้มีความหลากหลายและเป็นที่สนใจแก่กลุ่มเป้าหมาย เช่น การจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานเนื่องในเทศกาลวันวิสาขบูชา เป็นต้น (10) จัดหางบประมาณให้องค์กรเครือข่ายทางศาสนาขับเคลื่อนโครงการ/ กิจกรรมนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปสู่ประชาชนทุกระดับ เช่น โครงการอุดหนุนองค์การ และหน่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา โครงการลานบุญลานปัญญา (11) รมรงค์ส่งเสริมการเผยแผ่หลักธรรมทางศาสนาผ่านสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย และวิธีการที่หลากหลาย เพื่อพัฒนากลไกการขับเคลื่อนหลักธรรมทางศาสนาสู่ประชาชนให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริงกล่าวคือ สังคมอุดมปัญญา (12) สนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานเผยแผ่หลักธรรมทางศาสนาผ่านสื่อสร้างสรรค์ อาทิเช่น โครงการผลิตภาพยนตร์ธรรมะเรื่องสั้น โครงการผลิตสื่อธรรมะเชิงสร้างสรรค์ โครงการ เมืองไทยเมืองคนดี

8. การพัฒนาตนเอง การพัฒนา หมายถึง การทำให้ดีขึ้น ให้เจริญขึ้น เป็นการเพิ่มคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ พัฒนาจากสิ่งที่มีอยู่เดิม หรือสร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้นมา โดยเริ่มต้นด้วยการพัฒนาตนเอง ต่อจากนั้นเป็นการพัฒนาชุมชน และท้ายสุดเป็นการพัฒนาสังคม ซึ่งก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรือง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ส่วนการพัฒนาตนเอง (Self-development) หมายถึง บุคคลมีความ

ต้องการที่จะพัฒนาความรู้ ความสามารถทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ของตน จากที่เป็นอยู่ให้เพิ่มขึ้น เกิดประโยชน์ต่อตน และหน่วยงาน อีกทั้งยังเป็นการพัฒนาตนเองตามศักยภาพ ของตนให้ดีขึ้น เพื่อเป็นสมาชิกที่มีประสิทธิภาพของสังคม เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ตลอดจนเพื่อการ ดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข

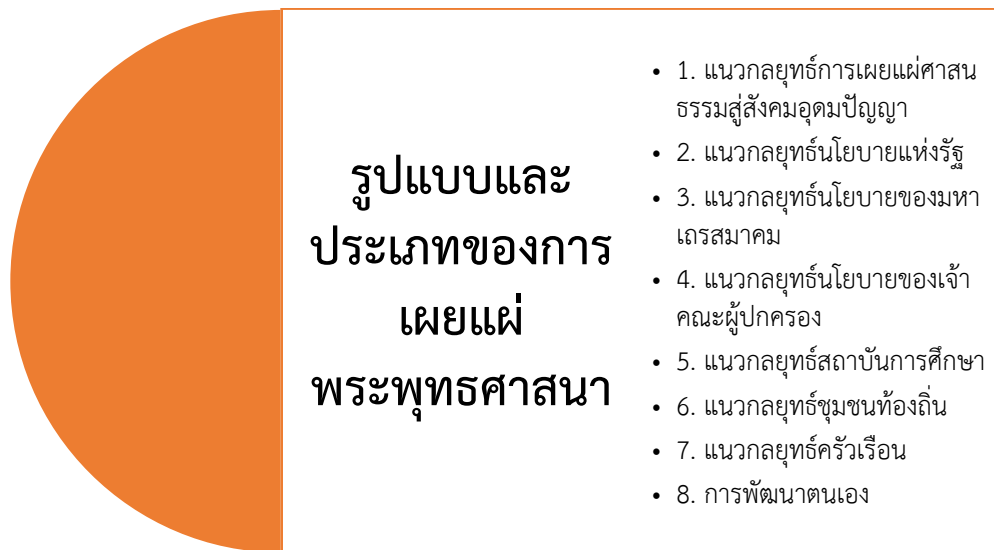
หลักการพัฒนาตนเอง เป็นการจัดการตนเองให้มีเป้าหมายชีวิตที่ดี ทั้งในปัจจุบันและอนาคต (Chanchai Ajinsmajan. 1998) ได้กล่าวไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงตนเองจากศักยภาพเดิมที่มีอยู่ไปสู่ ศักยภาพระดับที่สูงกว่า โดยมีนัยดังต่อไปนี้ (1) บุคคลต้องสามารถปลดปล่อยศักยภาพระดับใหม่ออกมา (2) มีสิ่งท้าทายภายนอกที่เหมาะสม (3) มีการรับรู้ความท้าทายในตัวตนทั้งหมด (Total self) (4) ต้อง ริเริ่มด้วยตัวเอง แรงจูงใจเบื้องต้นเกิดขึ้นผ่านผลสัมฤทธิ์ของตัวเอง และการทำให้บรรลุความสำเร็จด้วย ตนเอง รางวัลและการลงโทษจากภายนอกเป็นเรื่องที่รองลงมา (5) ต้องมีการเรียนรู้ มีการหยั่งเชิงอย่าง สร้างสรรค์ (6) ต้องเต็มใจที่จะเสี่ยง (7) ต้องมีความตั้งใจที่เข้มแข็งเพียงพอที่จะผ่านขึ้นไปสู่ศักยภาพใหม่ (7) ต้องขอคำแนะนำ และการสนับสนุนจากนักพัฒนาตนเองที่มีวุฒิภาวะมากกว่า การพัฒนาตนเองจะ ประสบความสำเร็จได้ เมื่อมีความต้องการที่เกิดจากงาน บุคคลควรมีความต้องการในการปรับปรุง เพื่อให้เป็นผู้ทำให้เกิดผลสัมฤทธิ์ (Pranee Ramasut and Jumrat Duangsuwan. 2002 : 125-129) ได้กล่าวถึง หลักการพัฒนาตนเอง แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 การตระหนักถึงความจำเป็นใน การปรับปรุงตนเอง เป็นความต้องการในการที่จะพัฒนาตนเอง เพื่อชีวิตที่ประสบความสำเร็จ คือ การ พัฒนาตนเองในแง่ความรู้และในทุกด้านให้ดีขึ้นมากที่สุด เท่าที่จะทำได้ ขั้นที่ 2 เป็นขั้นการวิเคราะห์ ตนเอง โดยการสังเกตตนเอง ประเมินตนเอง และสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่น รวมทั้งเปรียบเทียบ บุคลิกภาพที่สังคมต้องการ ขั้นที่ 3 การวางแผนพัฒนาตนเองและการตั้งเป้าหมาย

แนวทางการพัฒนาตนเอง มีดังต่อไปนี้ (1) การพัฒนาด้านจิตใจ หมายถึง การพัฒนาสภาพของ จิตที่มีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและสิ่งแวดล้อม มองโลกในแง่ดี เชิงสร้างสรรค์ (2) การพัฒนาด้านร่างกาย หมายถึง การพัฒนารูปร่างหน้าตา กริยาท่าทาง การแสดงออก น้ำเสียงวาจา การสื่อความหมายรวมไป ถึงสุขภาพอนามัย และการแต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ รูปร่างและผิวพรรณ (3) การพัฒนาด้านอารมณ์ หมายถึง การพัฒนาความสามารถในการควบคุมความรู้สึกนึกคิดและการแสดงออก ควบคุมอารมณ์ที่ เป็นโทษต่อตนเองและผู้อื่น (4) การพัฒนาด้านสติปัญญา และความเฉลียวฉลาดทางอารมณ์ หมายถึง การพัฒนาความรู้ ความฉลาด ไหวพริบ ปฏิภาณ การวิเคราะห์ การตัดสินใจ ความสามารถในการ แสวงหาความรู้ และฝึกทักษะใหม่ ๆ เรียนรู้วิถีทางการดำเนินชีวิตที่ดี (5) การพัฒนาด้านสังคม หมายถึง การปฏิบัติตน ทำดีต่อสิ่งแวดล้อม ประพฤติตนตามปทัสฐานทางสังคม (6) การพัฒนาด้านความรู้ ความสามารถ หมายถึง การพัฒนาความรู้ ความสามารถที่มีอยู่ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น (7) การพัฒนาตนเองสู่ ความต้องการของตลาดแรงงาน หมายถึง การพัฒนาความรู้ความสามารถ ทักษะ ความชำนาญทาง อาชีพให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน

วิธีการพัฒนาตน ตามหลักวิชาการ (1) การลงมือฝึกปฏิบัติจริง (2) การฟังบรรยายจากผู้เชี่ยวชาญ (3) การอบรมเพิ่มเติม (4) การฝึกจำลองเหตุการณ์ และใช้วิธีการอื่น ๆ (5) การศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งความรู้ต่าง ๆ แล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เป็นประโยชน์อยู่เสมอ

การดำเนินการพัฒนาตนเอง เพื่อเสริมสร้างตนเองให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่กำหนดไว้ ควร ดำเนินการ ดังต่อไปนี้ (1) การหาความรู้เพิ่มเติมจากการอ่านหนังสือเป็นประจำและอย่างต่อเนื่อง (2)

การเข้าร่วมประชุมหรือเข้ารับการฝึกอบรม (3) การสอนหนังสือหรือการบรรยายต่าง ๆ (4) การร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนหรือองค์กรต่าง ๆ (5) การร่วมเป็นที่ปรึกษาแก่บุคคลหรือหน่วยงาน (6) การศึกษาต่อหรือเพิ่มเติมจากสถาบันการศึกษาหรือมหาวิทยาลัยเปิด (7) การพบปะเยี่ยมเยียนบุคคลหรือหน่วยงานต่าง ๆ (7) การเป็นผู้แทนในการประชุมต่าง ๆ (9) การจัดทำโครงการพิเศษทางการเผยแผ่ (10) การค้นคว้าหรือวิจัย (11) การศึกษาดูงานนอกสถานที่ ดังนั้น เมื่อเกิดการพัฒนาดตนเองได้อย่างสมบูรณ์แล้ว จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่าง ๆ กับตนเอง รวมถึงประโยชน์จากการเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นและสังคม ตลอดถึงประเทศชาติต่อไป

แผนภาพที่ 1 รูปแบบและประเภทของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทสรุป

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคทุนนิยม ซึ่งก่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันในสังคมนั้นไม่มีความสงบสุขในการดำเนินชีวิตตามแนวทางพุทธศาสนาที่แท้จริง ซึ่งการเผยแผ่ศาสนาธรรมนั้น ก็ได้ทำอย่างต่อเนื่องไม่ขาด ปัญหานั้นคือ พุทธศาสนิกชนพึงธรรมแล้วไม่นำไปประพฤติปฏิบัติจริงจึงไม่เกิดปัญหาความรอบรู้ตามความเป็นจริงแห่งชีวิต จึงก่อให้เกิดความทุกข์เดือดร้อนใจ ดังนั้นจึงได้นำกลยุทธ์มาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเพิ่มศักยภาพในการเผยแผ่ศาสนาธรรมให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และเสริมสร้างอุปนิสัยของคนในชาติให้รู้จักรักความสงบ มีจิตใจเมตตาปรารถนาดี มีน้ำใจเสียสละ มีความกตัญญูรู้จักรักให้อภัยและเอื้อเฟื้อแบ่งปันต่อกัน รู้จักสิ่งที่ควรและไม่ควรด้วยความจริงใจ การเผยแผ่ศาสนาธรรมไปสู่มนุษยชาติย่อมหวังถึงประสิทธิผลและประสิทธิภาพอย่างสูงสุดในเชิงการบริหารจัดการเห็นว่ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงคำว่า “กลยุทธ์ (Strategy)” โดยมี 4 แนวทางด้วยกัน คือ แนวทางการทหาร กลยุทธ์ คือเกี่ยวข้องกับการกำหนดแผนในการทำสงครามโดยการกำหนดรูปแบบการรบในแต่ละบุคคลนั้นๆ ให้มีความสามารถใน

การรบ แนวทางทฤษฎีเกมส์ กลยุทธ์ คือ ความสมบูรณ์ของแผนงาน โดยที่แผนงานระบุการกระทำของผู้เล่นในสถานการณ์ที่เป็นไปได้ แนวทางการจัดการกลยุทธ์ คือ การกำหนดขอบเขตของเป้าหมายและออกแบบแผนการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ และแนวทางพหุนาุกรม กลยุทธ์ คือ แผนแนวทางหรือชุดของกุศโลบาย ที่จะดำเนินเพื่อการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายหรือผลงานที่ต้องการภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่ และคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของแผนงาน เพื่อสามารถดำเนินการบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ และให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยมีการบูรณาการร่วมกับแนวกลยุทธ์นโยบายแห่งรัฐ แนวกลยุทธ์นโยบายของ มหาเถรสมาคม แนวกลยุทธ์นโยบายของเจ้าคณะผู้ปกครอง แนวกลยุทธ์สถาบันการศึกษา แนวกลยุทธ์ชุมชนท้องถิ่น แนวกลยุทธ์ครัวเรือน การพัฒนาตนเอง โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวกลยุทธ์ในการเผยแผ่ศาสนาธรรมสู่สังคมอุดมปัญญาทั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดรูปแบบวิธีการตลอดจนนโยบายของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้ประยุกต์ใช้กับภารกิจทางศาสนาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- Chanchai Ajinsmajan. (1998). *Educational Administration*. Bangkok : Good Printing. [In Thai]
- Kenaphoom, Sanya. (2014A). “Research Philosophy : Quantity Quality” *Journal of Political Science and Law, Rajabhat Kalasin University*, 3 (2), 49-51. [In Thai]
- Kenaphoom, Sanya. (2014B). “Establish the Research Conceptual Framework in Public Administration by the Rational Conceptual thinking”. *Phetchabun Rajabhat Journal*, 16 (1) : January-June 2014 : 1-19. [In Thai]
- Kenaphoom, Sanya. (2014C). “A Creation of a Research Conceptual Framework for Public Administration by Knowledge Management Methodology” *Journal of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani University*, 5 (2), 13-32. [In Thai]
- Kenaphoom, Sanya. (2014D). “The creating of Quantitative Research Conceptual Framework of Public Administration by Literature Review”. *Udonthani Rajabhat University Journal of Humanities and Social Science*, 3 (1) : January-June 2014. [In Thai]
- Kenaphoom, Sanya. (2015). “The research Conceptual Framework Establishment by the Grounded Theory” *VRU Research and Development Journal*, 10 (3) (September-December. 2015. [In Thai]
- Kenaphoom, Sanya. 2017. “Establishment of a Survey Research Conceptual Framework on Management” *ASEAN Journal of Management and Innovation* (ISSN 2351-0307), 4 (1) ; January-June 2017. [In Thai]

- Mintzberg, H. (1987). "The Strategy Concept I : Five Ps For Strategy." *California Management Review*, 30, 1. pp.21-30.
- Mowen, J. C. & Minor, M. (1998). *Consumer Behavior*. 5th edition.. New Jersey : Prentice-Hall
- National Buddhism Office. (2554). *Temple Development to Standardization*. Bangkok : Division of Buddhist Religious Place. [In Thai].
- Niran Jongwutiwes. (2007). *Concept of Community Development Guidelines*. Bangkok: Department of Community Development. [In Thai].
- Phrasamusomprasing Prichano, Nutchana Nutchotipakin, Panarin Chaierk and Thitiwoot Munmee. (2018). "Human Resource Management to Buddhist Approach". *JOURNAL OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES SURIN RAJABHAT UNIVERSITY*, 19 (2) : July-December 2017.
- Pranee Ramasut and Jumrat Duangsuwan. (2002). *Human Behavior and Self-development*. Bangkok : Rajabhat Institute Thonburi. [In Thai]
- Quinn, J.B. (1980). *Strategic for Change : Logical Incrementalism*. Homewood, Ill : Irwin.
- Rumelt, R. (1979). *Strategic Management : A View of Business Policy and Planning*. 2nd ed, Boston.
- Sujitraporn Jussapalo. (2011). "Strategy of Business Organization and Thailand Quality Award (TQA) Criteria for performance excellence" *SUDDHIPARITAD*, 25 (76) : May-August. [In Thai].